

IMOVINA U GRAĐANSKOM PRAVU

Doc. dr. sc. Saša Nikšić*

UDK: 347.2.01

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: listopad 2012.

U radu se analiziraju pojam, funkcije i karakteristike imovine u građanskom pravu. Prikazan je razvoj pojma imovine kroz rimsko pravo, subjektivistička teorija o imovini razvijena u francuskoj pravnoj teoriji, te imovina u germanskim pravnim poredcima (austrijsko, njemačko i švicarsko pravo). Također je obrađena materija imovine u hrvatskoj teoriji, zakonodavstvu i sudskoj praksi. Objašnjen je odnos imovine i prava vlasništva. Pojam imovine analizira se i u vezi s funkcijama imovine. Naime, za razliku od francuskog prava za germanske pravne poretke karakteristično je da prihvaćaju više različitih pojmova imovine, jer se u tim pravnim porecima smatra da pojam imovine ovisi o funkciji koju imovina ima u pravnim odnosima. Budući da postoji veći broj različitih funkcija imovine, potrebno je razlikovati i različite pojmove imovine.

Ključne riječi: imovina, odgovornost dužnika vjerovniku, vlasništvo

1. UVOD

Imovina je jedan od osnovnih pojmova građanskog prava, a time i privatnog prava uopće.¹ Imovina može biti objekt subjektivnih građanskih prava te objekt činidbe kod pojedinih ugovora.² Iako je pojam imovine bio poznat još i u rimskom pravu, učenje o imovini počelo se intenzivno razvijati tijekom XIX. st. nakon što su francuski teoretičari C. Aubry i C.-F. Rau koncipirali tzv. kla-

* Dr. sc. Saša Nikšić, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ K. Larenz, M. Wolf: *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*, Verlag C. H. Beck, München, 2004., str. 350.

² P. Klarić, M. Vedriš: *Građansko pravo*, XI., izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 9, 100, 508, 511, 512.

sičnu ili subjektivističku teoriju o imovini. Suvremeni koncept imovine koji je prihvaćen u našoj i stranoj pravnoj teoriji jednim je dijelom nastao na zasadama klasične teorije, ali je također utemeljen i na kritikama te teorije.

Teorijsko je shvaćanje imovine važno jer pojam imovine nije definiran u mnogim drugim poredcima. Tako je i u našem pravu. Različiti propisi (od kojih mnogi uređuju materiju javnog prava) spominju pojedine elemente pojma imovine, često svaki za svoje potrebe. Naša građanskopravna teorija pojam imovine shvaća u različitim značenjima u skladu s učenjem prihvaćenim u udžbeniku *Građansko pravo* profesora Petra Klarića i Martina Vedriša. U skladu s tom teorijom pojam imovine razlikuje se u gospodarskom, pravnom i knjigovodstvenom smislu.³ Zbog nepostojanja kodifikacije građanskog prava imovina kao institut općeg dijela građanskog prava zapravo i nema svoj matični propis. Nepostojanje kodifikacije građanskog prava u našem pravu, međutim, nije glavni razlog zašto ne postoji jedinstvena definicija imovine. Naime, pojam imovine uglavnom nije definiran ni u onim pravnim poredcima u kojima postoje građanski zakonici. Prije spomenuta klasična ili subjektivistička teorija razvijena je u Francuskoj, između ostalog, i stoga što francuski Građanski zakonik (*Code civil*; dalje u tekstu CC) samo sporadično spominje imovinu, a ne uređuje je sustavno i cjelovito.⁴ U germanskim pravnim poredcima pojam imovine definira se u različitim značenjima u pravnoj teoriji i praksi, jer također ne postoji opća zakonska definicija. Naime, pojam imovine prema austrijskom Općem građanskom zakoniku (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*; dalje u tekstu ABGB) izveden je iz zakonske definicije vlasništva, koja je pretrpjela mnoge kritike.⁵ U njemačkom Građanskom zakoniku (*Bürgerliches Gesetzbuch*; dalje u tekstu BGB) na pojedinim mjestima mogu se pronaći odredbe o sastavu imovine, ali odmah valja istaknuti da se te odredbe ne odnose na opći pojam imovine.⁶ Višeznačnost pojma imovine zapravo je konstanta još od vremena rimskog prava.

Pitanja vezana uz pojam, funkcije i karakteristike imovine ostala su aktualna sve do danas. Njihova aktualnost jednim dijelom proizlazi iz činjenice što se pojam imovine konstantno ponavlja u različitim propisima s područja privatnog

³ *Ibid.*, str. 94.

⁴ C. B. Gray: *Patrimony*, Cahiers de Droit, Vol. 22, br. 1-2, 1981., str. 95.

⁵ Prema odredbi § 353. ABGB, sve što nekome pripada, sve njegove tjelesne i netjelesne stvari čine njegovo vlasništvo u objektivnom smislu.

⁶ V. npr. §§ 1374. i 1375. BGB.

i javnog prava, pri čemu zakonodavac nije dosljedan u uporabi tog termina, što može stvoriti teškoće u primjeni pravnih pravila koja se oslanjaju na pojam imovine. Pored toga, u građanskom pravu, u kojem u posljednjih pedesetak godina jača svijest o postojanju i potrebi zaštite osobnih neimovinskih dobara, postoji potreba da se što preciznije razgraniči imovinska od neimovinske sfere građanskog prava.

2. IMOVINA I IMOVINSKO PRAVO

Imovinsko pravo u našoj je bližoj prošlosti postalo sinonim za građansko pravo kao skup pravnih pravila koja uređuju tzv. imovinskopravne odnose, pa se u tom smislu koristila sintagma imovinsko pravo u objektivnom smislu. Takav pristup bio je osobito izražen u vrijeme socijalizma. Naime, u tom razdoblju zbog negativnog prizvuka koje su imali nazivi privatno pravo odnosno građansko pravo, umjesto tih naziva rabio se izraz imovinsko pravo. Bez obzira na značenje imovine u sustavu privatnog prava takav pristup nije prihvatljiv, jer svi građanskopravni odnosi nisu uvijek imovinske naravi.⁷ Pojam imovinsko pravo u objektivnom smislu nije, međutim, isključivo stvar prošlosti i napuštenih društvenih uređenja. Taj pojam postoji i u pravnim poredcima koji nikada nisu bili opterećeni socijalističkom ideologijom, ali ne kao zamjena za građansko pravo, već kao skupni naziv za stvarno i obvezno pravo.⁸ Pojam imovinsko pravo prihvaćen je npr. u švicarskoj pravnoj teoriji, između ostalog, zbog strukture švicarskog Građanskog zakonika (*Zivilgesetzbuch*; dalje u tekstu ZGB). Naime, švicarsko privatno pravo dijeli se na pravo koje se odnosi na osobe (pravila o pravnoj i djelatnoj sposobnosti subjekata te obiteljsko pravo) i imovinsko pravo.⁹ Sličan pristup postoji i u našoj starijoj pravnoj literaturi.¹⁰

⁷ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 7.

⁸ P. Tour, B. Schnyder, J. Schmid, A. Rumo-Jungo: *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Schulthess, Zürich, 2002., str. 730.

⁹ *Ibid.* Doduše, podjela na pravo o osobama i imovinsko pravo u švicarskom pravu nije dosljedno provedena, jer su pravila o trgovačkim društvima, dakle pravila o posebnoj vrsti subjekta-pravnih osoba, uvrštena u obvezno pravo.

¹⁰ V. npr. B. Eisner, M. Pliverić, *Mišljenje o predosnovi građanskog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju*, Pravničko društvo u Zagrebu, Zagreb, 1937., str. 269.

Pored pojma imovinskog prava u objektivnom smislu postoje i subjektivna imovinska prava. Imovinsko pravo vrsta je subjektivnog građanskog prava čija se vrijednost može izraziti u novcu.¹¹

3. POVIJESNI RAZVOJ

Postojanje pojma imovine u rimskom pravu na prvi pogled je neočekivano, s obzirom na činjenicu da je suvremena građanskoppravna teorija razvila učenje o imovini relativno kasno, a rimsko se pravo često ističe kao primjer za pravni poredak koji je načelno bio nesklon općim pravnim pojmovima. U rimskom pravu rabilo se nekoliko različitih naziva za imovinu, prije svega *patrimonium*¹² i *bona*.¹³ Točno značenje tih pojmova ovisilo je o kontekstu.¹⁴ Pri tome se češće koristio pojam dobro (*bona*).¹⁵

Pojam imovine u tom smislu bio je isprva povezan s institutom *civis Romanus paterfamilis* i s nasljeđivanjem.¹⁶ Budući da je jedino otac obitelji bio nositelj prava, imovina je bila s njim neodvojivo povezana, zbog čega se na imovinu gledalo kao na odraz njegove osobnosti.¹⁷ Samo nasljeđivanje bilo je nastavljanje

¹¹ „Pod imovinskim pravima podrazumijevaju se pojedina prava (apsolutna ili relativna), koja imaju imovinsku vrijednost, tj. vrijednost čiji se ekvivalent može izraziti u novcu.“ (M. Kreč, Đ. Pavić: *Komentar Zakona o nasljeđivanju sa sudskom praksom*, Narodne novine, Zagreb, 1964., str. 8).

¹² Prema izvorima u literaturi koja se odnosi na srednjovjekovno pravo, pored očevine (*patrimonium*), javlja se i *matrimonium* - imovina po majci (L. Margetić: *Srednjovjekovno hrvatsko pravo: obvezno pravo*, HAZU, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Zagreb - Rijeka, 1997., str. 15).

¹³ D. Stojčević: *Rimsko privatno pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1966., str. 105; M. Kaser, R. Knütel: *Römisches Privatrecht*, C. H. Beck, München, 2003., str. 119; T. Wycisk: *Quidquid in foro fieri potest - Studien zum römischen Recht bei Quintilian*, Duncker & Humblot, Berlin, 2008., str. 66.

¹⁴ T. Wycisk, *op. cit.* u bilj. 13, str. 66.

¹⁵ C. Aubry, C. F. Rau: *Cours de droit civil français d'après la méthode de Zacharie*, Paris, 1873. Citirano prema prijevodu N. Kasirer: *Translating Part of France's Legal Heritage: Aubry and Rau on the Patrimoine*, *Revue générale de droit*, Université d'Ottawa L'Université canadienne - Section de droit civil, Vol. 38, br. 2, 2008., str. 26 (dalje u tekstu Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer).

¹⁶ Povezanost pojma dobro (*bona*) s nasljeđivanjem također postoji i očita je na primjeru instituta *separatio bonorum* (C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 89).

¹⁷ A. Meszlény: *Das Vermögen im Bürgerlichen Gesetzbuch für das Deutsche Reich und im schweizerischen Zivilgesetzbuch, Skizze einer neuen Vermögenslehre*, Verlag von Stämpfli & Cie., Bern, 1908., str. 1.

ostaviteljeve osobnosti (tzv. personalistička koncepcija nasljeđivanja), pa se na taj način imovina „prenosila“¹⁸ na nasljednika.¹⁹

Zbog sve veće orijentacije rimskog prava na trgovinu i zanimanja za novčanu vrijednost stvari, imovina se shvaćala kao stvari koje imaju novčanu vrijednost.^{20, 21}

Imovina u smislu dobara koja pripadaju nekoj osobi javlja se u vezi s odgovornošću dužnika vjerovniku za dugove²², pod nazivima *venditio bonorum* te *cessio bonorum*. U ovršnom postupku, kod imovinske ovrhe, imovina je u prvom stadiju ovrhe prelazila u posjed vjerovnika²³, iz čega se, barem na prvi pogled, može zaključiti da su imovinu činile stvari. Naime, prema suvremenom shvaćanju posjeda glavni objekt posjeda su stvari. U našem pravu se pored posjeda stvari jedino priznaje posjed prava stvarne služnosti; faktično izvršavanje sadržaja drugih subjektivnih prava nema pravno značenje posjeda. Imovina kao cjelina ne može biti objekt posjedovanja.²⁴ No, izgleda da to nije tako, jer prema nekim tumačenjima rimskopravni pojam imovine obuhvaća sva stvarna prava te obvezna prava, odnosno drugim riječima - aktivu.²⁵ Ovrha

¹⁸ Sporno je da li je riječ o prijenosu imovine ili ne, jer nakon što je umro *paterfamilias*, nije prestala obitelj. Zbog činjenice da je obitelj ostala nositelj prava, samo uz novog oca obitelji, neki autori smatraju da uopće nije dolazilo do nasljeđivanja, a time ni do prijenosa imovine. Prema drugom shvaćanju, nastavljanje ostaviteljeve osobnosti imalo je samo religijski značaj, pa je pored toga dolazilo i do prijenosa imovine, odnosno nasljeđivanja (opširnije v. P. Malaurie: *Successions and Donations under French Civil Law, General Presentation*, Tulane Civil Law Forum, Vol. 5, 1990., str. 6).

¹⁹ A. Meszlény, *op. cit.* u bilj. 17, str. 2; N. Gavella, V. Belaj: *Nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2008., str. 8 - 9.

²⁰ D. Stojčević, *op. cit.* u bilj. 13, str. 105; M. Kaser, R. Knütel, *op. cit.* u bilj. 13, str. 119.

²¹ Pojam *bona* u nekim je izvorima osim stvari pokrivao i dugove (C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 87).

²² D. Stojčević, *op. cit.* u bilj. 13, str. 97.

²³ M. Kaser, R. Knütel, *op. cit.* u bilj. 13, str. 489; B. Eisner, M. Horvat: *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948., str. 588; M. Sič: *Cessio bonorum rimskog prava na temu ličnog bankrota savremenog prava*, Zbornik radova, Pravni fakultet u Novom Sadu, Vol. XLIII, br. 2, 2009., str. 260.

²⁴ Naš Zakon o nasljeđivanju (Narodne novine, br. 48/03., 163/03., 35/05. - Zakon o obveznim odnosima, prestaju važiti odredbe članaka 116. - 121. Zakona o nasljeđivanju) doduše barata pojmom posjeda ostavine, ali se u pravnoj teoriji smatra da je ovdje zapravo riječ o neadekvatnom nazivu, jer ostavina ne može biti objekt posjedovanja (N. Gavella, V. Belaj, *op. cit.* u bilj. 19, str. 285 - 286).

²⁵ T. Wycisk, *op. cit.* u bilj. 13, str. 68.

se stoga provodila na imovini kao cjelini, a ne na pojedinim predmetima koji čine imovinu.²⁶ Naime, *cessio bonorum* bio je uveden radi poboljšanja položaja dužnika, koji je doduše u ovrsi gubio cjelokupnu imovinu (uz određena odstupanja, jer je zadržavao određeni minimum za uzdržavanje), ali je sačuvao čast, koja je, između ostalog, bila pretpostavka za obavljanje javnih funkcija.²⁷ *Cessio bonorum* bio je zapravo osobni stečaj dužnika fizičke osobe.²⁸ Zanimljivo je da se u postklasičnim izvorima umjesto cesije dobara pojavljuje cesija stvari (*cessio rei*), što služi kao dokaz o zamjeni sustava generalne egzekucije (*cessio bonorum* u značenju ovrhe na cjelokupnoj imovini) sustavom individualne egzekucije (*cessio rei* u smislu ovrhe na pojedinim stvarima).²⁹

Shvaćanje imovine u smislu skupa dobara/stvari odnosno skupa prava (aktiva) u rimskom pravu s vremenom se promijenilo, pa se pojam imovine proširio i na dugove. Naime, u početku se dugovi nisu smatrali dijelom imovine, jer su se prilikom prijenosa čitave imovine dugovi gasili, s iznimkom nasljeđivanja.³⁰ U kasnijem razdoblju u pojam imovine uključeni su i dugovi, pa se imovina sastojala od aktive i pasive.³¹ Zanimljivo je da se u suvremenom građanskom pravu iz pojma imovine u pravilu isključuje dugove (pasiva), pa imovinu čine samo subjektivna imovinska prava (aktiva)³², a shvaćanje o imovini kao ukupnosti aktive i pasive proglašava se starijim shvaćanjem.³³ Naime, to starije shvaćanje imovine zapravo se temelji na učenju francuskih teoretičara druge polovine XIX. st. (Aubry i Rau), koje je jednim dijelom napušteno, pogotovo u njemačkoj pravnoj teoriji. Naime, u njemačkoj pravnoj teoriji imovinu u pravilu čine samo prava (aktiva), a ne i obveze (pasiva). Današnji pojam imovine zapravo u biti odgovara najstarijem zabilježenom pojmu imovine rimskog prava (imovinu čini samo aktiva), ali se u pojedinim slučajevima uvažava i širi pojam imovine, koji osim prava obuhvaća i obveze.

Pored općeg pojma imovine (*bona, patrimonium*) rimsko pravo u kasnijem je razdoblju prihvatilo i posebne imovine - *peculium, merx* i *dos*.³⁴ Naime, u početku

²⁶ M. Sič, *op. cit.* u bilj. 23, str. 260.

²⁷ *Ibid.*, str. 260 - 265.

²⁸ *Ibid.*, str. 277.

²⁹ *Ibid.*, str. 271.

³⁰ D. Stojčević, *op. cit.* u bilj. 13, str. 105.

³¹ *Ibid.*

³² P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 95 - 97; K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 379.

³³ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 97 - 98.

³⁴ A. Meszlény, *op. cit.* u bilj. 17, str. 2; A. Romac: *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1981., str. 112.

je imovina bila neodvojivo povezana sa subjektom kojem je pripadala (*pater familias*). Posebnu imovinu činili su fondovi unutar nečije imovine. *Peculium* je označavao dio imovine koji je jedna osoba dala drugoj osobi (otac sinu, gospodar robu) da se njome ta druga osoba koristi za obavljanje određene djelatnosti. *Peculium* je ostao u imovini prve osobe (oca, gospodara), ali je njezina odgovornost bila ograničena samo na taj posebni dio imovine.^{35, 36} Zbog toga sustav ograničenja odgovornosti određenim dijelom imovine nosi naziv pekulijarni sustav.³⁷ *Merx* je, prema nekim mišljenjima, bio još uži pojam, jer je bio vezan za poduzimanje određenog posla, te je predstavljao ograničenje odgovornosti u odnosu na ostatak fonda (*peculium*).^{38, 39} *Dos* je bio miraz, u smislu posebne imovine koja ja pripadala ženi, ali ta je imovina tijekom trajanja braka bila pod upravom muža.⁴⁰ Također je predstavljao odstupanje od načela neodvojivosti (jedinственosti) imovine.⁴¹ U svakom slučaju, odgovornost nad jednim dijelom imovine, koja je postojala u rimskom pravu, predstavljala je, kao uostalom i danas, iznimku od pravila da je imovina jedinstvena (nedjeljiva). Naziv *ius patrimonii* implicira pravo na jednom, jedinstvenom objektu.⁴²

Pojam imovine bio je povezan i s određivanjem područja djelovanja privatnog prava, jer su se stvari koje nisu mogle biti predmetom privatnog prava nazivale, između ostalog, *res extra patrimonium*.⁴³ Pored imovine u do sada izloženom smislu imovina se u rimskom pravu javljala i u javnom pravu pod nazivom *aerarium* i označavala je državnu imovinu. Na nju se nisu primjenjivala pravila privatnog prava (državna imovina bila je javno dobro, a javna dobra nisu bila ni u čijem

³⁵ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 87.

³⁶ Postojale su i daljnje „podvrste“: *peculium profecticium*, *peculium castrense* i *quasicastrense* (L. Margetić: *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Narodne novine, Zagreb, 1997., str. 127).

³⁷ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 385.

³⁸ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 87.

³⁹ Naziv *merx* nije se koristio samo u tom smislu. Izgleda da je odnos pojmova *peculium* i *merx* sporan (v. M. Šarac: *Actio tributoria*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 27, br. 2, 1991., str. 694).

⁴⁰ Miraz je u ranijem razdoblju ulazio u imovinu muža, da bi se kasnije postupno sveo na pravo uživanja. Opširnije v. A. Romac, *op. cit.* u bilj. 34, str. 112 - 113; D. Stojčević, *op. cit.* u bilj. 13, str. 77 - 78; I. Baron: *Institucije rimskog prava*, Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb, 1913., str. 84 - 91.

⁴¹ A. Meszlény, *op. cit.* u bilj. 17, str. 2.

⁴² C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 86.

⁴³ M. Kaser, R. Knütel, *op. cit.* u bilj. 13, str. 119.

vlasništvu⁴⁴).⁴⁵ U razdoblju principata državna imovina podijelila se na državnu imovinu kojom je upravljao senat (*aerarium populi Romani*) i imovinu kojom je upravljao car (*fiscus Caesaris*), da bi na kraju sva državna imovina postala imovina cara.⁴⁶ Na taj je način državna imovina postala privatnopravna kategorija. Budući da je imovina cara bila privatnopravnog karaktera, stapanje državne imovine s imovinom cara imalo je još jednu posljedicu. Država predstavljena putem državne imovine postala je subjekt privatnog prava.⁴⁷

4. KLASIČNA ILI SUBJEKTIVISTIČKA (PERSONALISTIČKA) TEORIJA O IMOVINI

4.1. Općenito

Kada je riječ o pojmu imovine, suvremeno pravo mnogo duguje francuskoj teoriji, konkretnije dvojici teoretičara - Charlesu Aubryju i Frédéricu-Charlesu Rauu - osnivačima tzv. klasične teorije o imovini (javlja se još i pod nazivima subjektivistička ili personalistička teorija).⁴⁸ Pojam imovine bio je poznat još u rimskom pravu, ali u velikim građanskopravnim kodifikacijama XIX. st. nije zauzimao istaknuto mjesto, što je otvorilo vrata razvoju teorije.⁴⁹ Subjektivistička teorija pretrpjela je čitav niz ozbiljnih prigovora, ali ne samo da je i danas prihvaćena u francuskom pravu već su mnogi njezini elementi prisutni u našem pravnom poretku i drugim stranim porecima. Prema nekim mišljenjima, bez teorije Aubryja i Raua francusko pravo izgledalo bi znatno drukčije.⁵⁰ Svoju teoriju Aubry i Rau razvili su pod utjecajem Zachariae von Lingenthala,

⁴⁴ U današnjoj hrvatskoj stvarnopravnoj terminologiji riječ je o općim dobrima, jer su javna dobra u vlasništvu javnopravnih subjekata te nisu isključena iz pravnog prometa (v. N. Gavella *et al.*: *Stvarno pravo*, svezak 1., Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 140 - 142).

⁴⁵ U razdoblju republike ni državna imovina ni pravni poslovi sklopljeni s državom nisu bili dio privatnog prava, niti je država mogla biti tužena pred građanskim sudom. V. B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.* u bilj. 23, str. 132.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 132 - 133.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 101.

⁴⁹ R. A. Macdonald: *Reconceiving the Symbols of Property: Universalities, Interests and Other Heresies*, McGill Law Journal, Vol. 39, 1994., str. 769 - 770.

⁵⁰ Uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 6.

njemačkog teoretičara koji je u svojem djelu *Handbuch des franzoesischen Recht (1827)* ponudio dvije definicije imovine (imovina kao skup dobara koja pripadaju nekoj osobi te imovina kao skup prava koja pripadaju nekoj osobi).⁵¹ Aubry i Rau bili su prvi francuski autori koji su promatrali pravna pravila CC-a kao sustav utemeljen na općoj teoriji.⁵² Pojam imovine, prema njihovu shvaćanju, omogućuje „povezivanje“ svih prava koja imaju novčanu vrijednost, u smislu jedne cjeline, sa svojim subjektom.⁵³

4.2. Pojam, sastav, funkcije i karakteristike imovine

Prema klasičnoj teoriji, koja je i danas u francuskom pravu mjerodavna za pravno određenje pojma imovine, imovina je skup prava i obveza koji pripadaju jednom subjektu, a karakterizira je jedinstvo, odnosno nedjeljivost.⁵⁴ Jedinstvenost i nedjeljivost imovine posljedica je shvaćanja prema kojem je imovina odraz osobnosti, što se sve uklapa u ideje prirodnog prava s kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća.⁵⁵

Aubry i Rau smatrali su da imovina proizlazi iz subjektiviteta, jer su objekti koji čine imovinu subjekta podvrgnuti volji, odnosno vlasti subjekta kojem ta imovina pripada.⁵⁶ Stoga se klasična teorija imovine naziva još i subjektivistička ili personalistička teorija. U francuskoj teoriji XIX. st. pojam imovine služio je dvjema svrhama: objašnjavanju univerzalne sukcesije *mortis causa* te uspostavljanju neograničene odgovornosti dužnika vjerovniku.⁵⁷ Osnovne postavke subjektivističke teorije su:

- samo pravni subjekti mogu imati imovinu,
- svi subjekti imaju imovinu, čak ako im u određenom trenutku ne pripada nijedna stvar odnosno drugo dobro,

⁵¹ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 107; uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 9.

⁵² Uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 8.

⁵³ Uvodni tekst u: *ibid.*, str. 15.

⁵⁴ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 28; P. Malaurie, *op. cit.* u bilj. 18, str. 38; J. Leavy: *In France we trust*, *International Finance Law Review*, Vol. 26, br. 4, 2007., str. 66.

⁵⁵ G. R. Elgueta: *Divergences and Convergences of Common Law and Civil Law Traditions on Asset Partitioning: A Functional Analysis*, *University of Pennsylvania Journal of Business Law*, Vol. 12, br. 2, 2010., str. 527.

⁵⁶ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 27.

⁵⁷ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 770.

- svaki pravni subjekt ima samo jednu imovinu, iz čega proizlazi da je imovina jedinstvena (nedjeljiva).⁵⁸

Imovinu mogu imati samo pravni subjekti (fizičke i pravne osobe). Shvaćanje prema kojem samo pravni subjekti mogu imati imovinu Aubry i Rau argumentirali su rimskopravnim shvaćanjem prema kojem osobe koje nisu imale „potpuni“ pravni subjektivitet (npr. robovi) nisu imale imovinu, već samo *peculium*.⁵⁹ U tom smislu smatra se da je klasična teorija proizvod dogme o volji pojedinca, koja pravo (u objektivnom smislu) objašnjava putem subjektiviteta.⁶⁰

Imovinu određenog subjekta, prema subjektivističkoj teoriji, valja razlikovati od pojedinih prava i obveza koja ulaze u sastav imovine. Naime, prava i obveze koji čine imovinu su prenosivi, a imovina kao cjelina to nije. Neprenosiva prava ne ulaze u sastav imovine.⁶¹ U pojmu imovine ta je činjenica naglašena kroz pojam „novčane vrijednosti“. Naime, da bi pojedini sastavni dijelovi imovine mogli imati novčanu vrijednost, moraju biti u prometu. Bez svojstva prometnosti (prenosivosti prava i obveza) ne mogu niti imati novčanu vrijednost. Subjektivistička teorija o imovini, odnosno preciznije rečeno shvaćanja Aubryja i Raua, već u ovom dijelu pati od određenih proturječnosti. Sva imovinska prava, tj. ona prava koja imaju novčanu protuvrijednost, nisu ujedno i prenosiva prava. Tako npr. pravo plodouživanja jest imovinsko pravo, pa je time u sastavu imovine, ali (u pravilu) nije prenosivo pravo, već je strogo osobne naravi. Izgleda da postoje odstupanja i u drugom smjeru, koja dopuštaju da se neimovinska prava, doduše samo posredno, ipak pojave u sastavu imovine. Naime, Aubry i Rau relativizirali su shvaćanje prema kojem prava u sastavu imovine moraju imati imovinsku vrijednost, jer su dopuštali da osobna dobra uđu u sastav imovine, ali ne neposredno, nego kroz pravo na popravljivanje štete zbog povrede tih dobara u novčanom iznosu.⁶² Priznavanje posrednih imovinskih učinaka neimovinskim dobrima poznato je i u našoj pravnoj teoriji u vezi s imovinskim karakterom činidbe.⁶³

Zbog toga što imovinu, prema subjektivističkoj teoriji treba razlikovati od njezina sadržaja, u okviru subjektivističke teorije razvila se tzv. teorija praz-

⁵⁸ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 29.

⁵⁹ Aubry, Rau, citirano prema: *ibid.*

⁶⁰ Uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 19.

⁶¹ Uvodni tekst u: *ibid.*, str. 16.

⁶² O. Stanković, V. Vodinić: *Uvod u građansko pravo*, 5. izdanje, Nomos, Beograd, 2007., str. 142.

⁶³ V. opširnije P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 91.

nog rezervoara, prema kojoj svaka osoba ima imovinu, čak ako nema nijedno pravo ili obvezu. Prema tome, imovina je spremnik, a ne sadržaj.⁶⁴ To bi se moglo preoblikovati i reći da budući da svaki subjekt mora imati imovinu, pri čemu da bi imao imovinu ne mora imati prava i obveze, imovina zapravo znači mogućnost stjecanja prava i obveza za pravnog subjekta. Ovdje se postavlja pitanje znači li zbog takvog shvaćanja imovina zapravo mogućnost ili sposobnost pravnog subjekta da bude nositelj prava i obveza. Aubry i Rau argumentirali su povezanost subjektiviteta i imovine, između ostalog, i tako da su upućivali na etimološku srodnost riječi imovina i svojstvo (osobe) u njemačkom jeziku (*Vermögen*).⁶⁵ Imovina bi se, u tom smislu, mogla poistovjetiti s pravnom sposobnošću, koja nije ni pravo ni objekt u građanskopravnom odnosu, već svojstvo pravnog subjekta.⁶⁶ Na taj način, pored pravne sposobnosti, imovina postaje gotovo suvišan pojam. U našem pravnom poretku takvo poistovjećivanje ne dolazi u obzir već zbog činjenice da se kod pojedinih ugovora izričito dopušta prijenos čitave imovine *inter vivos*. Tako npr. u našem pravu, prema odredbi čl. 480. st. 1. Zakona o obveznim odnosima⁶⁷ (dalje u tekstu ZOO), predmet darovanja može biti čitava sadašnja i polovica buduće imovine. Budući da je pravna sposobnost neprenosiva sasvim je sigurno da je u našem pravu imovina objekt u građanskopravnom odnosu, a ne emancipacija pravnog subjektiviteta. S te strane subjektivistička teorija ne nalazi primjenu u našem pravnom poretku.

Prema subjektivističkog teoriji, za razliku od prava i obveza koja ulaze u sastav imovine, imovina kao cjelina jest neprenosiva. Imovina je odraz osobnosti (subjektiviteta) pa je neprenosiva kao što je i osobnost neprenosiva. Iznimka postoji jedino u pogledu prijenosa imovine nakon smrti nositelja imovine. Naime, u tom slučaju imovina prelazi na njegove nasljednike, naravno, pod pretpostavkom da je riječ o fizičkoj osobi. Prema tome, iako je neprenosiva, ipak je nasljediva.⁶⁸ Zanimljivo je da pravo na popravljavanje štete zbog tjelesne ozljede ili povrede duševnog zdravlja prelazi na nasljednike.⁶⁹ Neprenosivost imovine

⁶⁴ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 770 - 771.

⁶⁵ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 27.

⁶⁶ Slično v. G. R. Elgueta, *op. cit.* u bilj. 55, str. 529.

⁶⁷ Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05., 41/08., 125/11. (Zakon o rokovima ispunjenja novčanih obveza - prestaje važiti čl. 174. ZOO).

⁶⁸ Međutim, prava i obveze koji nisu prenosivi prestaju smrću ostavitelja (npr. plodouživanje, pravo na uzdržavanje, obveze plaćanje kojih se može zahtijevati do smrti, prava *intuitu personae*) - P. Malaurie, *op. cit.* u bilj. 18, str. 38.

⁶⁹ *Ibid.*

pravnim poslovima *inter vivos* dovodi nas do zanimljivog zaključka. Naime, Aubry i Rau svojom su teorijom o imovini dotakli i materiju prava osobnosti, koja u njihovo vrijeme nije bila osobito razvijena. Budući da prema Aubryju i Rauu svaki pravni subjekt ima imovinu i ne može ju prenijeti na drugu osobu, pravo na imovinu kao cjelinu Aubry i Rau kvalificirali su kao urođeno pravo (*biens innés*), odnosno današnjim rječnikom rečeno - pravo osobnosti.⁷⁰ No, na ovom mjestu teorija Aubrya i Raua kreće drugim smjerom. Aubry i Rau smatrali su da na imovini može postojati subjektivno pravo, i to pravo vlasništva.⁷¹ U tom dijelu subjektivistička teorija sadržava još jednu proturječnost, jer je pravo vlasništva prenosivo, a „pravo“ na imovinu nije. Aubry i Rau nisu se, izgleda, bavili problemom određenosti imovine kao objekta prava vlasništva. Razloge za shvaćanje prema kojem na imovini postoji pravo vlasništva treba potražiti u činjenici da je pojam imovine bio važan za nasljeđivanje, tj. univerzalnu sukcesiju *mortis causa*.⁷² Naime, prema subjektivističkoj teoriji jedino pravo vlasništva može obuhvatiti imovinu kao cjelinu. Stoga plodouživatelj ne može imati plodouživanje na imovini, već samo na pojedinim objektima u sastavu imovine, jer bi u protivnom zapisovnik u korist kojeg je osnovano plodouživanje bio univerzalni, a ne singularni sukcesor.⁷³

Shvaćanje prema kojem na imovini postoji pravo vlasništva u našem pravnom poretku nije prihvatljivo, jer je u suprotnosti s načelom određenosti. Osim toga, postoji još jedan razlog zbog kojeg vlasništvo ne može postojati na imovini. Naime, vlasništvo i druga stvarna prava mogu u pravilu postojati samo na stvarima i entitetima izjednačenim sa stvarima, a ne i na drugim pravima koja imaju novčanu vrijednost kao što su npr. tražbine, imovinska prava koja postoje u pogledu neimovinskih dobara itd. Iz tog razloga pojam vlasništva je preuzak, barem kada se koristi u stvarnopravnom smislu.⁷⁴

⁷⁰ Uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 16.

⁷¹ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 41.

⁷² R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 770.

⁷³ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 41.

⁷⁴ U svakodnevnom laičkom izražavanju pojam vlasništva koristi se na neodgovarajući način, kao npr. u slučaju „vlasništva“ vjerovnika kada se govori o tražbini koja je u imovini vjerovnika, pa i šire od toga (npr. „vlasništvo“ trgovačkog društva). No, pojmom prava vlasništva može se ispravno koristiti u širem smislu, kao npr. u okviru ustavnog jamstva vlasništva, gdje se pod pojmom prava vlasništva razumiju sva imovinska prava (N. Gavella *et al.*, *Stvarno pravo I*, *op. cit.* u bilj. 44, str. 358).

Pojedina subjektivna prava i obveze ulaze u sastav imovine jedino ako imaju novčanu vrijednost. Imovinu čine sljedeća imovinska prava: stvarna prava, tražbine kojih je objekt predaja stvari i prijenos prava (*dare*) te novčane tražbine po različitim osnovama (npr. tražbine iz obveznopравnih odnosa, ali i tražbine koje nastaju u okviru prava intelektualnog vlasništva).⁷⁵ Aubry i Rau su, oslanjajući se na pojedine odredbe CC-a, sastav imovine proširili i s budućim pravima, odnosno preciznije rečeno, pravima koja će tek biti stečena u budućnosti.⁷⁶

Imovina je jedinstvena (nedjeljiva), jer je odraz subjektiviteta koji je također jedinstven.⁷⁷ Jedinstvenost kao karakteristika imovine ima i svoju važnu praktičnu dimenziju. Naime, zbog toga što svaki pravni subjekt može imati samo jednu imovinu, imovina predstavlja jamstvo vjerovniku, u smislu da dužnik čitavom imovinom odgovara za dugove svojem vjerovniku.⁷⁸

4.3. Kritika subjektivističke teorije

Kao što je već spomenuto, subjektivističku se teoriju kritiziralo. Dio kritika odnosio se na nerazumljiv stil pisanja Aubryja i Raua, čije „... maratonski duge rečenice promiču istinu umjesto jasnoće.“ Osim toga, subjektivistička teorija imovine, prema kojoj imovina čini jedinstvo, stajala je na putu uvođenju određenih instituta u različite pravne poretke. Danas se u tom smislu često spominje *trust*, odnosno fiducijarno vlasništvo. Problem se pojavio u Quebecu i Francuskoj.⁷⁹ Naposlijetku je u Francuskoj 2007. godine otvorena mogućnost fiducijarnog prijenosa vlasništva, ali je utjecaj subjektivističke teorije doveo do određenih ograničenja u primjeni tog instituta.⁸⁰ No, i prije problema s fiducijarnim vlasništvom, subjektivistička teorija nije mogla uspješno objasniti institute u kojima se odstupa od jedinstvenosti (nedjeljivosti) imovine. Tako npr. instituti bračna stečevina ili *separatio bonorum* predstavljaju iznimke od jedne od osnovnih postavki subjektivističke teorije.⁸¹ Isto tako, u slučajevima

⁷⁵ R. Kovačević Kuštrimović: *Građansko pravo, Opšti deo*, Treće izdanje, Institut za pravna i društvena istraživanja Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1997., str. 126 - 127.

⁷⁶ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 28.

⁷⁷ Aubry, Rau, citirano prema: *ibid.*, str. 29.

⁷⁸ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 771.

⁷⁹ *Ibid.*, str. 773 - 776 i dalje.

⁸⁰ Uvodni tekst u: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 20.

⁸¹ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 772.

u kojim dužnik odgovara ograničeno, dakle ne odgovara čitavom imovinom, subjektivistička teorija nije adekvatna.

Subjektivističku se teoriju kritiziralo ne samo zbog praktičnih problema koje nije uspješno riješila već i zbog nastanka nove teorije o imovini - objektivističke teorije (teorije cilja ili namjene).⁸² Ovdje posebno treba istaknuti Bekkera i Brinza te teoriju namjenske imovine (*Zweckvermögenstheorie*). Naime, jedan od prigovora subjektivističkoj teoriji bio je da ne dopušta nastanak zaklade na temelju oporuke. Budući da oporuka proizvodi svoje učinke tek u trenutku oporučiteljeve smrti subjektivistička teorija nije mogla objasniti kako se imovina oporučitelja prenosi na zakladu, jer se zaklada osniva tek neko vrijeme nakon njegove smrti. Jedna je od osnovnih postavki subjektivističke teorije da imovina ne može postojati bez svojeg nositelja (subjekta kojem pripada), čak niti privremeno. S druge strane ako imovina nije neraskidivo vezana za svojeg nositelja, već se može zamisliti i kao određeni skup imovinskih prava koji ima određenu namjenu, tada imovina može postojati i bez nositelja.⁸³ Time je otvoren put za osnivanje zaklade na temelju oporuke. Objektivistička teorija imovine korespondira s pravnom teorijom kraja XIX. st. u kojoj je volja ustupila mjesto namjeni, cilju, odnosno svrsi.⁸⁴

Zastupnici objektivističke teorije o imovini također su dopuštali odstupanja od jedinstvenosti imovine, i to bilo kroz osnivanje novog pravnog subjekta - pravne osobe, bilo kroz posebne fondove unutar imovine pravnog subjekta.⁸⁵ Osnivanjem novog pravnog subjekta postiže se učinak ograničene odgovornosti za dugove osnivača, koji odgovara samo onom imovinom koju je prenio na novoosnovanu pravnu osobu. Danas se sve više postavlja pitanje treba li ograničiti mogućnost osnivača da stalnim osnivanjem novih pravnih osoba praktički izbjegava odgovornost za dugove. Taj problem može se riješiti i pomoću „klasičnih“ pravnih instituta, kao što je npr. zabrana zlouporabe prava. Posebni fondovi unutar imovine jednog subjekta također dovode do ograničene odgovornosti, naravno samo pod pretpostavkom da je osnivanje posebnih fondova dopušteno zakonom, jer se jedino na taj način mogu izbjeći zlouporabe dužnika.

Bez obzira na sve kritike i sve iznimke, subjektivistička teorija u francuskom pravu održala se sve do danas. Jedinim dijelom zbog toga što građansko pravo bez obzira na sve promjene u društvu i nadalje počiva na istim ili sličnim

⁸² R. Kovačević Kuštrimović, *op. cit.* u bilj. 75, str. 129.

⁸³ G. R. Elgueta, *op. cit.* u bilj. 55, str. 528.

⁸⁴ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 774 - 775.

⁸⁵ G. R. Elgueta, *op. cit.* u bilj. 55, str. 523 - 525.

idejama kao građansko pravo XIX. st. Naime, ono i dalje u prvi plan stavlja fizičke osobe, pa se zbog toga i dalje velik naglasak stavlja na subjektivitet, a ne npr. na svrhu koja više dolazi do izražaja kod pravnih osoba.⁸⁶ Isto tako, građanskopravni poredci i nadalje počivaju na idejama individualizma i slobodne volje na kojima počiva subjektivistička teorija imovine.⁸⁷

5. IMOVINA I VLASNIŠTVO

Aubry i Rau smatrali su da nositelj imovine na imovini zapravo ima pravo vlasništva, za razliku od drugih stvarnih prava koja ne mogu postojati na imovini.⁸⁸ U austrijskom pravu također se mogu uočiti određene veze između imovine i prava vlasništva. Prije svega, mogu se susresti različite definicije imovine. U austrijskom pozitivnom pravu s pojmom imovine povezuje se odredba § 353. ABGB, prema kojoj sve što nekome pripada, sve njegove tjelesne i netjelesne stvari, čini njegovo vlasništvo u objektivnom smislu. U pravnoj literaturi naglašava se da je ovdje riječ o vlasništvu u širem smislu te da, iako se pravila stvarnog prava mogu primjenjivati i na tražbine (obvezna prava) te na prava na tzv. nematerijalnim dobrima, predmet prava vlasništva u užem smislu ipak mogu biti samo tjelesne stvari.⁸⁹ Prema tome, § 353. opisuje imovinu kao skup predmeta koji pripadaju subjektima na temelju pravila privatnog prava.⁹⁰ U našoj starijoj pravnoj literaturi iz vremena kada je ABGB bio na snazi kao naš Opći građanski zakonik (dalje u tekstu OGZ), odnosno malo kasnije kada se OGZ primjenjivao kao tzv. pravna pravila, odredba § 353. OGZ kvalificirala se kao „tobožnja“ definicija pojma vlasništva, a ne kao definicija vlasništva u pravom smislu.⁹¹ Iz toga se zaključilo da se vlasništvo iz § 353. OGZ treba shvatiti kao

⁸⁶ R. A. Macdonald, *op. cit.* u bilj. 49, str. 771.

⁸⁷ *Ibid.*, str. 772.

⁸⁸ Aubry, Rau, citirano prema: Kasirer, *op. cit.* u bilj. 15, str. 40 - 41.

⁸⁹ A. Kletečka (bearb.) - H. Koziol, R. Welsler: *Bürgerliches Recht, Band I, Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht*, 13. Auflage, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2006., str. 292.

⁹⁰ K. Spielbüchler, u: P. Rummel (Hrsg.): *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*, 1. Band, §§ 1 bis 1089, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 1983., str. 291.

⁹¹ A. Rušnov: *Tumač obćemu austrijskom građanskom zakoniku*, knjiga prva, §§ 1.-530., Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1893., str. 510.

imovina, tj. vlasništvo u najširem smislu.⁹² Naime, predmet prava vlasništva u užem (pravom) smislu mogu biti samo tjelesne stvari.⁹³ S druge strane, barem prema nekim mišljenjima, pojam stvari u režimu OGZ-a širi je od pojma imovine jer obuhvaća imovinske predmete, nematerijana dobra te tražbine bez imovinske vrijednosti⁹⁴, sve zbog prihvaćanja koncepta netjelesnih stvari.

Zbog činjenice da su u § 353. OGZ bile obuhvaćene i stvari i prava, pravna teorija uvela je pojam imovine u ekonomskom značenju.⁹⁵ U kasnijoj pravnoj teoriji imovina kao gospodarska (kategorija) obuhvaćala je samo stvari.⁹⁶

Shvaćanju prema kojem imovinu čine stvari i prava jednog subjekta (§ 353. ABGB/OGZ) prigovoreno je da stvari same po sebi ne otkrivaju kome pripadaju.⁹⁷ Stoga bi bilo ispravnije pojam imovine rabiti u smislu skupa subjektivnih imovinskih prava jednog subjekta, pri čemu stvari ulaze u nečiju imovinu posredno, putem prava koja postoje na stvarima.⁹⁸ Najčešće je riječ o pravu vlasništva i tražbinama. Supstituiranje stvari sa subjektivnim pravima na stvari u sastavu imovine u porredbenom pravu bilo je potrebno zbog još jednog razloga. Naime, na taj se način pojam imovine može lakše objasniti pomoću subjektivističke teorije.⁹⁹ Ako imovinu čine subjektivna prava, a subjektivno pravo je, barem prema nekim definicijama, pravna vlast („pravna moć“) na objektu¹⁰⁰, tada je to u skladu sa subjektivističkom teorijom, prema kojoj je imovina vezana za svojeg nositelja putem volje, odnosno pravne vlasti koju nositelj ima na entitetima koji čine njegovu imovinu. Subjektivno pravo je ono što povezuje subjekta i njegovu imovinu, odnosno pojedine objekte koji putem prava ulaze u njegovu imovinu. Aubry i Rau također su inzistirali na tome da imovinu čine prava (i obveze), a ne stvari. U skladu s tim već se u literaturi iz razdoblja primjene OGZ-a smatralo da imovinu čine prava, a ne stvari. Drugim riječima, već tada se smatralo da stvari ulaze u imovinu putem prava na stvarima, pa posjed stvari nije ulazio u imovinu.¹⁰¹

⁹² A. Rušnov, *op. cit.* u bilj. 91, str. 510 - 511; Č. Rajačić: *Stvarno pravo - predavanja*, umnoženo kao rukopis za potrebe studenata, Zagreb, 1956., str. 35.

⁹³ B. Eisner, M. Pliverić, *op. cit.* u bilj. 10, str. 303.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 270.

⁹⁵ Č. Rajačić, *op. cit.* u bilj. 92, str. 35.

⁹⁶ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 94 - 95.

⁹⁷ M. Vuković: *Osnovi stvarnog prava*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1950., str. 19.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 19.

⁹⁹ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 93.

¹⁰⁰ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 63.

¹⁰¹ „Svatko, tko ima interes za to, može udariti na simulirani pravni posao, pa tako i vjerovnici dužnikovi. Oni mogu tražiti svoj namir iz stvari otuđenih samo za oko, nalazile se

Da bi neko pravo bilo dio imovine, mora imati imovinsku vrijednost, odnosno drugim riječima novčani ekvivalent.¹⁰² Stoga se imovina definirala kao „...skup prava, koja pripadaju nekoj osobi, a imaju novčanu vrijednost“.¹⁰³ Isto vrijedi i za neke druge institute građanskog prava. Tako se npr. pod imovinskom štetom razumije umanjenje imovine koje se može izraziti u novcu.¹⁰⁴ Imovina u smislu dobara koja pripadaju nekoj osobi također se javlja u vezi s odgovornošću dužnika vjerovniku za dugove.¹⁰⁵

Shvaćanje imovine u austrijskom pravu koje se oslanja na § 353. ABGB ima svoje odjeke i u našem aktualnom zakonodavstvu i pravnoj praksi. Zakon o nasljeđivanju¹⁰⁶ (dalje u tekstu ZN) koristi se pojmom imovine u smislu stvari i prava. Naime, prema odredbi čl. 91. st. 2. ako stvari i prava koja je ostavitelj imao u svojoj imovini u trenutku smrti nisu dovoljna da bi ostali nasljednici dobili odgovarajuću vrijednost, nasljednik kojem se uračunava nije dužan vratiti nešto od onog što je dobio. Prema tome, imovinu u smislu ZN-a čine stvari i prava. Takvo shvaćanje imovine prisutno je i u drugim odredbama ZN-a¹⁰⁷, ali ne u svim. Naime, u nekim odredbama ZN-a imovina pored aktive obuhvaća i pasivu.¹⁰⁸

one još u posjedu dužnika ili prešle već u posjed trećeg, jer te se stvari nalaze de jure još u imovini dužnika.“ (F. J. Spevec: *Tumač Zakonu od 24. ožujka 1897 o pobijanju pravnih djela glede imovina insolventna dužnika*, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1898., str. 13).

¹⁰² „Pod imovinskim pravima podrazumijevaju se pojedina prava (apsolutno ili relativna), koja imaju imovinsku vrijednost, tj. vrijednost čiji se ekvivalent može izraziti u novcu.“ (M. Kreč, Đ. Pavić: *op. cit.* u bilj. 11, str. 8). V. i P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 97.

¹⁰³ B. Eisner, M. Pliverić, *op. cit.* u bilj. 2, str. 270.

¹⁰⁴ H. Koziol: *Schaden, Verursachung und Verschuledn im Entwurf eines neuen österreichischen Schadenersatzrechts*, Juristische Blätter, Vol. 128, br. 12, 2006., str. 770.

¹⁰⁵ D. Stojčević, *op. cit.* u bilj. 13, str. 97.

¹⁰⁶ V. bilj. 24.

¹⁰⁷ Prema odredbi čl. 107. st. 1. ZN, ugovorom o ustupu i raspodjeli imovine za života može biti obuhvaćena samo ustupiteljeva imovina koja postoji u vrijeme sklapanja ugovora, bilo cjelokupna ili samo jedan njezin dio, odnosno *pojedine ustupiteljeve stvari ili prava* (istaknuo S. N.). Prema odredbi čl. 107. st. 2. ZN, ništava je odredba kojom bi bilo predviđeno kako će se raspodijeliti *stvari ili prava* (istaknuo S. N.) koji se budu zatekli u ustupiteljevoj ostavini.

¹⁰⁸ U pojedinim odredbama ZN-a pojam imovine obuhvaća ne samo aktivu već i pasivu. V. npr. čl. 195. ZN.

Osim imovine kao skupa predmeta, austrijska pravna literatura spominje i tzv. bruto imovinu.¹⁰⁹ Prema jednom stajalištu imovina je zbroj svih imovinskih prava i obveza, što čini pojam skupne stvari (*Gesamtsache*, tj. *universitas rerum* u smislu § 302. ABGB).¹¹⁰ Taj se pak pojam povezuje s pojmom ostavine.¹¹¹

Gledište prema kojem vlasništvo u širem smislu obuhvaća sva imovinska prava (stvarna i obvezna prava), što zapravo odgovara pojmu imovine prema § 353. ABGB/OGZ, prihvatio je i Ustavni sud Republike Hrvatske prilikom tumačenja pojma vlasništva u smislu članka 48. stavka 1. Ustava. Naime, Ustavni sud smatra da se pojam vlasništva „mora vrlo široko tumačiti“, jer obuhvaća „načelno sva imovinska prava“.¹¹²

6. VIŠEZNAČNOST POJMA IMOVINE

6.1. Općenito

Njemačka pravna teorija prihvaća veći broj različitih definicija imovine. Takav pristup usvojen je i u austrijskom te švicarskom pravu¹¹³, pa je riječ o zajedničkoj karakteristici germanskih pravnih poredaka. U njemačkoj pravnoj teoriji pojam imovine zauzima značajno mjesto, jer, između ostalog, BGB ne definira pojam imovine niti sadržava opća pravila o imovini, pa su stoga potrebna teorijska objašnjenja.¹¹⁴ Njemačka teorija razlikuje opći i posebni pojam imovine.¹¹⁵ Imovina je višeznačan pojam, jer služi ostvarenju različitih funkcija.

¹⁰⁹ K. Spielbüchler, u: P. Rummel (Hrsg.), *op. cit.* u bilj. 90, str. 291.

¹¹⁰ A. Kletečka, *op. cit.* u bilj. 89, str. 255.

¹¹¹ K. Spielbüchler, u: P. Rummel (Hrsg.), *op. cit.* u bilj. 90, str. 291. U našoj starijoj literaturi s područja nasljednog prava izneseno je mišljenje prema kojem se ostavina sastoji od aktivne i pasivne imovine, naravno, uz određena odstupanja (stenografirana predavanja M. Pliverića: *Nasljedno pravo*, Klub slušača prava, Zagreb, 1936., str. 5).

¹¹² V., primjerice, odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-III-72/1995 od 11. travnja 2000., broj U-III-476/2000 od 14. lipnja 2000., broj U-III-1425/2006 od 10. rujna 2009., U-I-2643/2007 od 2. prosinca 2009., broj U-III-689/2008 od 27. listopada 2010., broj U-III-3871/2009 od 13. svibnja 2010., itd.

¹¹³ A. von Tuhr: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrechts, Erster Halbband, Wesen und Inhalt der Obligationen, Entstehung aus Vertrag, unerlaubter Handlung und ungerechtfertigter Bereicherung*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1924., str. 70.

¹¹⁴ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 379.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 379 i 386.

Stoga su u nastavku prikazane različite definicije (pojmovi) imovine u vezi s pojedinim funkcijama imovine.

Imovinu se u njemačkom pravu opisuje kao ukupnost prava jedne osobe koja imaju novčanu vrijednost (aktiva).¹¹⁶ Imovinu u ovom smislu ne čine obveze (pasiva).¹¹⁷ Tako shvaćen pojam imovine prihvaćen je u građanskom i trgovačkom pravu, ali ne i npr. u kaznenom pravu.¹¹⁸ Opći se pojam imovine u privatnom pravu naziva još i tzv. bruto imovina.¹¹⁹ Imovina u smislu ukupnosti prava koja imaju novčanu vrijednost dovodi se prvenstveno u vezu s jamstvenom funkcijom imovine.¹²⁰ Navedeni pojam imovine odgovara imovini u pravnom smislu u našoj pravnoj teoriji.

6.2. Imovina u jamstvenom smislu (bruto imovina)

Bruto imovinu čini ukupnost imovinskih prava koja pripadaju jednom subjektu. Obveze nisu dio bruto imovine. To je i logično ako uzmemo u obzir da jamstvena funkcija imovine znači da dužnik čitavom imovinom odgovara vjerovniku za namirenje vjerovnikove tražbine.¹²¹ Kada bi obveze bile dio imovine, dužnik bi odgovarao i obvezama, što je besmisleno. Stvari same po sebi također ne ulaze u pojam imovine neposredno, već putem prava koja postoje na stvarima.¹²² I u ovom aspektu njemački pojam bruto imovine podudara se s imovinom u pravnom smislu, koju poznaje naša pravna znanost.¹²³ To znači da u imovinu ulazi npr. pravo vlasništva na stvari, a ne samo stvar. Drugim riječima, sam posjed bez prava na posjed nije dio imovine.¹²⁴ Po tome se njemačko pravo i naša pravna teorija razlikuju od austrijskog pozitivnog prava, koje prema § 353. ABGB stvari smatra dijelovima imovine. Doduše, činjenica

¹¹⁶ *Ibid.*, str. 379.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Ibid.*

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 381.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 379.

¹²¹ S tim u vezi posebno se naglašava da imovina kao takva ipak ne može biti objekt ovrhe. *Ibid.*, str. 385.

¹²² H. Köhler: *BGB Allgemeiner Teil*, 29. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2005., str. 269.

¹²³ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 95.

¹²⁴ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 381.

da se neka stvar nalazi u posjedu određene osobe može upućivati na zaključak da se i ta stvar nalazi u imovini te osobe, međutim to ne mora uvijek biti tako. Zbog toga i postoji institut izlučnog zahtjeva koji pripada vlasniku stvari, ili drugim riječima osobi u čijoj se imovini nalazi pravo vlasništva. Usprkos prije spomenutoj odredbi § 353. ABGB/OGZ iz koje proizlazi da imovinu čine stvari, austrijska teorija, a i starija hrvatska literatura nastala na osnovi OGZ-a, prihvale su gledište njemačke teorije da su prava, a ne stvari (ili općenito objekti) sastavni dio imovine.¹²⁵

U sastav imovine ulaze imovinska prava, što znači prava koja imaju novčanu protuvrijednost. U pravilu je riječ o prenosivim pravima. To mogu biti i neprenosiva prava ako se novčana vrijednost može ostvariti uporabom ili korištenjem dobra na kojem postoji takvo pravo (npr. osobna služnost).¹²⁶ Sastavni dijelovi imovine također su tražbine popravljivanja neimovinske štete radi povrede prava osobnosti, članstvo u društvima kapitala (udjeli u društvima s ograničenom odgovornošću te dionice), udjeli u zajedničkoj imovini, posebno u društvima osoba.¹²⁷

U imovinu ne ulaze osobna svojstva ili sposobnosti čovjeka, bez obzira na to što služe stjecanju imovinskih prava (npr. radna snaga, stručna znanja, poslovno iskustvo). Također nisu dio imovine ni prava osobnosti ni prava osobne naravi s područja obiteljskog prava te, kao što je prije spomenuto, posjed ako posjednik nema pravo na posjed.¹²⁸ Ako posjedniku pripada pravo na posjed, u imovinu će ući to pravo, a ne sam posjed.

6.3. Imovina u gospodarskom smislu (neto imovina)

Ako se od vrijednosti bruto imovine odbije vrijednost obveza, riječ je o neto imovini¹²⁹, odnosno čistoj imovini.¹³⁰ Takve imovine još se naziva i imovinom u gospodarskom smislu.¹³¹ U tom smislu pojam imovine pojavljuje se u §§ 1374. i

¹²⁵ M. Vuković, *op. cit.* u bilj. 97, str. 19.

¹²⁶ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 380.

¹²⁷ *Ibid.*, str. 380.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 381.

¹²⁹ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 381 - 382; A. von Tuhr, *op. cit.* u bilj. 113, str. 70.

¹³⁰ A. von Tuhr, *op. cit.* u bilj. 113, str. 70.

¹³¹ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 382.

1375. BGB u vezi s imovinom bračnih drugova. Postoje i drugi primjeri za neto imovinu, kao npr. u trgovačkom pravu, u odredbi § 238. njemačkog Trgovačkog zakonika (*Handelsgesetzbuch*), kojom je propisana obveza vođenja knjiga u kojima se, između ostalog, evidentira imovina u smislu prava i obveza.¹³² Imovinu u gospodarskom smislu čine prava i obveze, preciznije rečeno, vrijednost prava umanjena za vrijednost obveza. Taj pojam imovine odgovara imovini u knjigovodstvenom smislu u našoj pravnoj teoriji.¹³³ Pojam neto imovine ili imovina u gospodarskom smislu u njemačkom pravu ne odgovara pojmu imovine u gospodarskom smislu koji se može pronaći u našoj pravnoj teoriji (skup dobara koja pripadaju određenom subjektu), koji se s pojmom neto imovine podudara samo po nazivu.¹³⁴ Pojam neto imovine služi u različitim situacijama u kojima je potrebno obuhvatiti obveze (dugove). To je potrebno zbog praktičnih razloga. Naime, tamo gdje nema posebnih instituta, kao što je to barem prema nekim mišljenjima ostavina, imovina još uvijek igra važnu ulogu instituta koji obuhvaća ne samo prava već i obveze koje pripadaju jednom subjektu.

U našem pozitivnom pravu postoji institut srodan neto imovini. Riječ je o tzv. čistoj vrijednosti ostavine. Iako su imovina i ostavina različiti pojmovi, oba instituta počivaju na istoj logici. Naime, neto imovina nastaje kada se od bruto imovine odbije vrijednost dugova, a čista vrijednost ostavine kada se od vrijednosti aktive odbije iznos ostaviteljevih dugova, iznos troškova popisa i procjene ostavine i troškova ostaviteljeva pokopa.¹³⁵

U našem nasljednom pravu još se na jednom mjestu može pronaći institut koji barem jedinim dijelom odgovara institutu neto imovine. Iz odredbe koja uređuje sadržaj popisa ostaviteljeve imovine (čl. 195. ZN) proizlazi da popis imovine (a iz toga slijedi i sama imovina) obuhvaća, između ostalog, dugove, pa čak i neplaćene poreze, doprinose i druga javna davanja. Prema tome, u smislu navedene odredbe, imovinu osim aktive čine i dugovi, baš kao što je to slučaj s neto imovinom.

Neto imovina, tj. imovina koju čine subjektivna imovinska prava (aktiva) i obveze (pasiva), prihvaćena je u našem pravu i kod instituta stjecanja bez osnove. Naime, jedna od pretpostavaka za nastanak obveznopravnog odnosa iz stjecanja bez osnove jest da dio imovine neke osobe prijeđe u imovinu druge

¹³² *Ibid.*, str. 382.

¹³³ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 97 - 98.

¹³⁴ O imovini kao gospodarskoj kategoriji v. *ibid.*, str. 94 - 95.

¹³⁵ Čl. 71. st. 1. t. 1. ZN.

osobe (čl. 1111. st. 1. ZOO), pri čemu se pod prijelazom imovine podrazumijeva i stjecanje koristi izvršenom radnjom (čl. 1111. st. 2. ZOO). Povećanje imovine stjecatelja nastupit će ako se povećala njegova aktiva, ali isto tako i ako se umanjila njegova pasiva (jer je npr. netko umjesto njega platio dug u uvjerenju da plaća svoj dug).¹³⁶

Pojam neto imovine u ZOO-u može se pronaći u odredbi o pristupanju dugu u slučaju prijelaza imovinske cjeline. Naime, prema odredbi čl. 102. st. 1., osoba na koju na temelju ugovora prijeđe neka imovinska cjelina (poduzeće i sl.), ili dio te cjeline, odgovara za dugove koji se odnose na tu cjelinu odnosno na njezin dio, pored dotadašnjeg imatelja i solidarno s njim, ali samo do vrijednosti njezine aktive.¹³⁷ Iako ovdje nije riječ o imovini, već o širem pojmu (imovinske cjeline), ipak se može zaključiti da osoba na koju na temelju ugovora prijeđe neka imovinska cjelina po samom zakonu osim aktive stječe i pasivu, pa u tom smislu tu imovinsku cjelinu čine prava i obveze.

6.4. Imovina u odštetnopravnom smislu

U njemačkoj i švicarskoj pravnoj teoriji može se susresti i pojam imovine u odštetnopravnom smislu. Pojam imovine u odštetnopravnom smislu oslanja se na gospodarski pojam imovine (neto imovina), ali nije riječ o sinonimima. Za odštetno pravo pojam neto imovine zanimljiv je jer za razliku od bruto imovine obuhvaća i obveze, ali za potrebe odštetnog prava ni to nije dovoljno. Naime, imovinska šteta može nastati ili kao umanjjenje aktive ili kao povećanje pasive.¹³⁸ Zbog činjenice što imovinska šteta može nastati ne samo zbog umanjnja prava već i kao povećanje obveza, jasno je da pojam imovine u vezi s imovinskom štetom ne obuhvaća isključivo subjektivna imovinska prava koja pripadaju određenoj osobi. Naime, ako je imovinska šteta nastala tako da štetnik svojom radnjom stvori ili poveća obvezu na strani oštećenika, neovisno o tome što je nastala imovinska šteta, imovina u smislu skupa subjektivnih imovinskih prava ostala je netaknuta. Očito je da na području odštetnog prava, kada je riječ o

¹³⁶ B. Vizner: *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, 2. knjiga, Zagreb, 1978., str. 948.

¹³⁷ Prema odredbi čl. 102. st. 2., nema pravni učinak prema vjerovnicima odredba ugovora kojom bi se isključivala ili ograničavala takvu odgovornost.

¹³⁸ K. Larenz, M. Wolf, *op. cit.* u bilj. 1, str. 382.

imovinskoj šteti, pravni pojam imovine valja proširiti i na obveze. Osim u njemačkom pravu, to vrijedi i za švicarsko pravo. Naime, u švicarskom pravu šteta je neželjeno umanjene čiste imovine. Može se sastojati u umanjenju aktive, povećanju pasive ili izgubljenoj dobiti te odgovara razlici između imovinskog stanja prije i nakon nastanka štete.¹³⁹

U našem odštetnom pravu imovinska šteta također zahtijeva proširenje pojma imovine u pravnom smislu. Naime, prema zakonskoj definiciji imovinska šteta je šteta koja nastane umanjnjem nečije imovine (obična šteta) ili sprečavanjem njezina povećanja (izmakla korist).¹⁴⁰ Imovina oštećenika može biti umanjena ne samo zbog umanjenja oštećenikovih subjektivnih imovinskih prava (odnosno njihove vrijednosti) već i zbog nastanka novih obveza ili povećanja postojećih obveza.

Pojam imovinske štete zahtijeva proširenje pojma imovine za obveze, ali i više od toga. Naime, imovinska šteta može nastati ne samo zbog umanjenja aktive (povreda prava, umanjene vrijednosti dobara na kojima postoje imovinska prava), odnosno povećanjem pasive (stvaranjem novih obveza, povećanjem postojećih obveza), već i na još jedan način. Naime, kada je riječ o izmakloj koristi, ona se ne mora odražavati na skupu subjektivnih imovinskih prava oštećenika. Ako npr. štetnik svojom štetnom radnjom spriječi oštećenika da sklopi ugovor s trećom osobom, oštećenik nije izgubio niti jedno subjektivno imovinsko pravo, a ipak mu je nastala imovinska šteta. Naime, sklapanje ugovora predstavlja interes oštećenika, ali ne i njegovo pravo, jer takvo subjektivno pravo ne postoji. Isto tako u navednom primjeru oštećeniku nije nastala šteta u smislu povećanja pasive. Prema tome, pojam imovine kod imovinske štete širi je ne samo od bruto imovine (imovina kao skup subjektivnih imovinskih prava) već i od neto imovine (imovina kao skup prava i obveza koji imaju novčanu vrijednost). Za potrebe odštetnog prava i imovinske štete pojam imovine obuhvaća sve imovinske (novčane) gubitke oštećenika prouzročene štetnom radnjom štetnika. To, između ostalog, također proizlazi iz činjenice da imovinska šteta obuhvaća i izmaklu korist.

¹³⁹ P. Gauch: *Grundbegriffe des ausservertraglichen Haftpflichtrechts*, Recht, 1996., str. 226.

¹⁴⁰ Čl. 1046. ZOO.

7. IMOVINA KAO OBJEKT RASPOLAGANJA

Za razliku od francuske subjektivističke teorije, u germanskim pravnim poredcima, a također i u našem pravu, raspolaganje imovinom je dopušteno. Imovina se pojavljuje kao objekt obveznopravnih raspolaganja. Naime, imovina može biti objekt činidbe kod pojedinih ugovora. Tako je npr. kod ugovora o darovanju propisano da objekt darovanja može biti čitava sadašnja imovina i/ili polovica buduće imovine.¹⁴¹ Imovina je objekt činidbe i kod ugovora o doživotnom uzdržavanju te ugovora o dosmrtnom uzdržavanju.¹⁴² Imovina može biti objekt raspolaganja i u nasljednom pravu, kod ugovora o ustupu i raspodjeli imovine za života.¹⁴³

Na području stvarnog prava situacija je drukčija. Načelo određenosti zahtijeva da objekt stvarnih prava bude pojedinačno određena stvar.¹⁴⁴ Pravilo prema kojem su objekt stvarnog prava u načelu samo stvari, a stvari, između ostalog, moraju imati tjelesnu narav, isključuje mogućnost da na tzv. skupnim stvarima postoji jedno jedinstveno stvarno pravo (npr. jedno pravo vlasništva na čitavoj biblioteci). Naime, skupne stvari ne postoje kao jedno materijalno jedinstvo.¹⁴⁵ Stvarna prava u načelu ne mogu postojati ni na pravnim jedinstvenima kao što je to imovina (*universitas iuris*).

Svojevrсна odstupanja od načela određenosti i zahtjeva tjelesnosti postoje i u općem stvarnopravnom uređenju. Naime, skupne stvari kod pojedinih instituta izgleda da ipak mogu imati jedinstven pravni položaj tako da na njima postoji jedno stvarno pravo. Primjer za to je pravo plodouživanja koje može postojati na poslužnoj stvari koja je nepotrošna, bilo pokretna ili nepokretna, kao i na više pokretnih stvari zajedno (čl. 203. st. 2. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima; dalje u tekstu ZV). Štoviše, u pravnoj književnosti ističe se činjenica da pravo plodouživanja može postojati na cjelinama kao što su cijelo imanje, trgovačko poduzeće (dućan) zajedno sa svom robom u njemu.¹⁴⁶ Dodatni argument u prilog shvaćanju da se barem kod instituta plodouživanja dopušta da to stvarno pravo postoji na skupnoj stvari jest odredba st. 4. čl. 203. ZV, kojom

¹⁴¹ Čl. 480. st. 1. ZOO.

¹⁴² Čl. 579. st. 1., čl. 586. st. 1. ZOO.

¹⁴³ Čl. 105. ZN.

¹⁴⁴ N. Gavella *et al.*, *Stvarno pravo I*, *op. cit.* u bilj. 44, str. 68 - 69.

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 65.

¹⁴⁶ Z. Stipković, u: N. Gavella *et al.*: *Stvarno pravo*, svezak 2., Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 38.

je propisano da je predmet svakog plodouživanja stvar u smislu stavka 2. do 4. čl. 203., zajedno sa svim svojim pripadnostima. Drugim riječima, ne isključivo stvar u skladu pravila iz odredbe čl. 5. st. 1. ZV, prema kojem je objekt prava vlasništva pojedinačno određena stvar.

U stranim propisima također postoje primjeri u kojima su otvorena vrata za osnivanje plodouživanja na imovini, ali samo na prvi pogled. Tako npr. prema odredbi čl. 745. švicarskog ZGB pravo plodouživanja može biti osnovano na pokretnim stvarima, nekretninama, pravima i imovini. No, čak i u švicarskom pravu, koje izrijekom dopušta postojanje prava plodouživanja na imovini, ističe se da zbog djelovanja načela određenosti to stvarno pravo zapravo ne postoji na imovini kao cjelini, već na pojedinim stvarima i vrijednostima, odnosno pojedinim stvarima i pravima od kojih se sastoji.¹⁴⁷ Stoga se smatra da bi osnivanje plodouživanja na imovini kao cjelini, usprkos zakonskoj odredbi, bilo nedopušteno.¹⁴⁸

Inače se na ovom mjestu može spomenuti da naše stvarno pravo prihvaća pojam imovine u pravnom smislu, tj. kao skup subjektivnih imovinskih prava (bruto imovina u njemačkom pravu). Npr. iz odredbe čl. 238. st. 1. ZV jasno proizlazi da se u sastavu imovine nalaze subjektivna stvarna prava, a ne stvari. Navedena odredba glasi: „Ako se vlasništvo povlasne i poslužne nekretnine nađu u imovini iste osobe, tada tim sjedinjenjem samim po sebi prestaje stvarna služnost.“ Dakle, imovinu čine prava na stvarima, a ne same stvari, kao što je to prema odredbi § 353. ABGB/OGZ. Kada je riječ o imovini u kontekstu stvarnog prava, treba spomenuti da se imovina kao cjelina ne može zahtijevati reivindikacijom. To pravilo u našem pravu proizlazi iz odredbe čl. 162. st. 2. ZV¹⁴⁹, a i inače je prihvaćeno u pravnoj povijesti i poredbenom pravu.¹⁵⁰

¹⁴⁷ P. Tour, B. Schnyder, J. Schmid, A. Rumo-Jungo, *op. cit.* u bilj. 8, str. 955; H. M. Riemer: *Die Beschränkten dinglichen Rechte, Dienstbarkeiten, Grund- und Farhnsipfandrechte, Grundlasten, Grundriss des schweizerischen Sachenrechts*, Band II, Stämpfli Verlag, AG Bern, 2000., str. 75.

¹⁴⁸ H. M. Riemer, *op. cit.* u bilj. 147, str. 75.

¹⁴⁹ N. Gavella *et al.*, *Stvarno pravo I*, *op. cit.* u bilj. 44, str. 598 - 599.

¹⁵⁰ C. B. Gray, *op. cit.* u bilj. 4, str. 99.

8. POJAM IMOVINE U NAŠOJ TEORIJI, POSEBNIM PROPISIMA I SUDSKOJ PRAKSI

8.1. Pregled stanja

Naša pravna teorija poznaje pojam imovine u više različitih značenja. Kao što je to do sada već bilo spomenuto, postoje: imovina kao gospodarska kategorija, imovina kao pravna kategorija te imovina kao knjigovodstvena kategorija. Imovinu u gospodarskom smislu čine dobra, imovina u pravnom smislu je skup subjektivnih imovinskih prava koja pripadaju jednom nositelju (subjektu), a u knjigovodstvenom smislu predstavlja omjer aktiva i pasive.¹⁵¹ Imovina ima jamstvenu funkciju i funkciju olakšanja prometa (povezana je s univerzalnom sukcesijom), a s obzirom na svoje karakteristike jedinstvena je i zadržava svoj identitet neovisno o promjenama sadržaja.¹⁵²

Kada je riječ o funkcijama imovine, najznačajnija je jamstvena funkcija. Kod nas je kao jedno od općih načela građanskog prava prihvaćeno i načelo imovinske sankcije¹⁵³, koje se ostvaruje kroz ovršni i stečajni postupak. Naime, ovršno i stečajno pravo, između ostalog, uređuju unovčenje imovine radi namirenja vjerovnika. I Ovršni zakon i Stečajni zakon pod pojmom imovine razumiju objekte, a ne prava na tim objektima.¹⁵⁴

Pojedini propisi sadržavaju odredbe koje opisuju sastav imovine. Tako npr. Zakon o zakladama i fundacijama¹⁵⁵, između ostalog, spominje nepokretnu imovinu (čl. 16. st. 5.) te propisuje da imovinu zaklade, između ostalog, čini i imovina koju zaklada stekne gospodarskim iskorištavanjem svoje imovine (npr. zakupnina, najamnina, kamate, dividende, prihodi od autorskih prava, patenata, licencija i sl., prihodi od poljodjelskog, šumskog i drugog zemljišta), priložima, donacijama i sl. (čl. 16. st. 2.).

Na sličan način na sastav imovine gledaju i Zakon o ustanovama¹⁵⁶ te Zakon o upravljanju državnom imovinom.¹⁵⁷ Pri tome valja voditi računa da nije riječ

¹⁵¹ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 97 - 98.

¹⁵² *Ibid.*, str. 100 - 102.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 9 - 10.

¹⁵⁴ Takav primjer postoji i u nasljednom pravu. Naime, u odredbi čl. 215. ZN spominje se izraz pokretna imovina.

¹⁵⁵ Zakon o zakladama i fundacijama, Narodne novine, br. 36/95., 64/01.

¹⁵⁶ Zakon o ustanovama, Narodne novine, br. 76/93., 29/97., 47/99. i 35/08.

¹⁵⁷ Zakon o upravljanju državnom imovinom, Narodne novine, br. 145/10.

o privatnopravnim propisima, ali ih se unatoč tome ne bi smjelo zanemariti.¹⁵⁸ I Zakon o ustanovama i Zakon u upravljanju državnom imovinom propisuju da se imovina sastoji od stvari, a ne od subjektivnih prava na stvarima.^{159, 160}

U sudskoj praksi pojam imovine koristi se u smislu dobara, a najčešće je riječ o stvarima. Tako se npr. u seriji odluka u vezi sa sporovima o utvrđenju pravne bračne stečevine dijelom imovine smatra vikend-objekt koji se privremeno nalazi na nekretnini¹⁶¹, novčani iznosi (čak ne određene novčanice, već njihova vrijednost)¹⁶², kamion¹⁶³, pokretne i nepokretne stvari koje pripadaju HAZU¹⁶⁴, vikend-kuća i devizna sredstva na štednoj knjižici (dakle, po pravnoj naravi stvar i tražbina)¹⁶⁵, kuća s okućnicom, stan i kamion¹⁶⁶, pokretnine¹⁶⁷,

¹⁵⁸ U hrvatskom pravu javnopravni subjekti su u građanskopravnim odnosima izjednačeni s privatnopravnim subjektima (načelo ravnopravnosti).

¹⁵⁹ Prema odredbi čl. 57. st. 1. Zakona o ustanovama, imovinu ustanove čine sredstava za rad koja su pribavljena od osnivača ustanove, stečena pružanjem usluga i prodajom proizvoda ili su pribavljena iz drugih izvora. Zakon o ustanovama pod pojmom imovine razumije stvari i u odredbi čl. 58. prema kojoj ustanova ne može bez suglasnosti osnivača ustanove, odnosno organa koji je on odredio, steći, opteretiti ili otuđiti nekretninu i drugu imovinu koje je vrijednost veća od vrijednosti utvrđene aktom o osnivanju ili statutom ustanove.

¹⁶⁰ Prema odredbi čl. 2. t. 1. Zakona o upravljanju državnom imovinom, državna imovina jesu:

- dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima čiji je imatelj Republika Hrvatska,
- nekretnine čiji je vlasnik Republika Hrvatska, osim onih nekretnina čije je upravljanje i raspolaganje uređeno posebnim zakonom,
- dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima, čiji je imatelj, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje,
- dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima čiji je imatelj Državna agencija za osiguranje štednih uloga i sanaciju banaka, a koje je stekla u postupku sanacije i privatizacije banaka,
- dionice i poslovni udjeli u trgovačkim društvima, te nekretnine čiji su imatelji, odnosno vlasnici zavodi i druge pravne osobe čiji je osnivač Republika Hrvatska, a koji s Agencijom sklope ugovor o upravljanju za tu imovinu, i
- druga imovina kojom Agencija upravlja na temelju posebnih propisa.

¹⁶¹ VSRH, Rev-2929/1992-2 od 9. rujna 1993. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶² VSRH, Rev-2125/1993-2 od 12. kolovoza 1993. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶³ VSRH, Rev-2756/1990-2 od 9. travnja 1991. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶⁴ VSRH, Rev-586/2002-2 od 15. svibnja 2002. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶⁵ VSRH, Rev-1643/1994-2 od 7. veljače 1996. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶⁶ VSRH, Rev-3269/1999-2 od 8. studenoga 2000. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶⁷ VSRH, Rev-1334/1990-2 od 13. studenoga 1990. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

nekretnine, inventar ugostiteljskog objekta te automobili¹⁶⁸, sredstva i oprema kojom se koriste tehničke ispostave javnog poduzeća (u istoj odluci pojam imovine koristi se i u smislu prava i obveza)¹⁶⁹, stan¹⁷⁰, nekretnine, pokretnine i novčana sredstva.¹⁷¹

Budući da sudska praksa na imovinu gleda kao na stvar(i), poznaje i suvlasništvo na imovini, što proizlazi iz odluka u kojima se npr. koriste formulacije kao što su: izdvaja se 1/3 dijela kao imovina.¹⁷²

Imovina se u sudskoj praksi shvaćala u smislu stvari u predmetima o privremenoj upravi koji su rješavani primjenom Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom.¹⁷³ Zbog toga su se koristile i konstrukcije posjeda imovine¹⁷⁴, koje su neprihvatljive ako se imovina shvaća kao skup subjektivnih imovinskih prava koji pripadaju jednom subjektu.

8.2. Pojam imovine u vezi sa stjecanjem bez osnove

Shvaćanje naše pravne prakse, a također i određenog broja propisa, iz kojih se može zaključiti da imovinu ipak čine stvari, a ne subjektivna imovinska prava, iako se ne uklapa u pravnoteorijska shvaćanja, važno je za primjenu instituta kao što je npr. stjecanje bez osnove (kondikcija). Naime, postavlja se pitanje može li ugovorna strana koja je temeljem ništetnog ili poništenog pravnog posla predala neku stvar drugoj strani zahtijevati povrat putem vlasničke tužbe (jer je ostala vlasnik), ili je ovlaštena osim vlasničke tužbe podignuti i kondikciju. Zbog različitih razloga netko može imati interes da dokazuje pretpostavke potrebne za kondikciju umjesto pretpostavka potrebnih za reivindikaciju.

¹⁶⁸ VSRH, Rev-861/1990-2 od 20. rujna 1990. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁶⁹ VSRH, Rev-565/2008-2 od 16. listopada 2008. (www.vsrh.hr pristupio 15. 6. 2010.)

¹⁷⁰ VSRH, Rev-1005/2004-2 od 13. siječnja 2005., VSRH, Rev-1107/2006-2 od 22. travnja 2008. (www.vsrh.hr pristupio 16. 6. 2010.)

¹⁷¹ VSRH, Rev-1079/2003-2 od 24. svibnja 2006. (www.vsrh.hr pristupio 16. 6. 2010.)

¹⁷² VSRH, Rev-205/2006-2 od 30. ožujka 2006. (www.vsrh.hr pristupio 16. 6. 2010.)

¹⁷³ Zakon o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Narodne novine, br. 73/95., 7/96. i 100/97. Taj je Zakon stavljen izvan snage Zakonom o prestanku važenja Zakona o privremenom preuzimanju i upravljanju određenom imovinom, Narodne novine, br. 101/98.

¹⁷⁴ VSRH, Rev-234/2008-2 od 25. ožujka 2009. (www.vsrh.hr pristupio 16. 6. 2010.)

Tužitelju je npr. možda može lakše dokazati da je ugovor ništetan i da je na temelju tog ugovora predao stvar stjecatelju, nego da je vlasnik stvari. Odgovor na pitanje je li moguće birati između reivindikacije i kondikcije, ili postojanje jednog zahtjeva isključuje drugi, ovisi o tome kako shvaćamo pojam imovine. Ako je imovina skup subjektivnih imovinskih prava, tada u situaciji kada je pravni posao ništetan ili poništen, ne postoje pretpostavke za primjenu instituta kondikcije, jer nije došlo do prijelaza prava iz imovine jedne strane u imovinu druge strane.¹⁷⁵ S druge strane, ako imovinu čine stvari, tada ipak ima mjesta kondikciji.

Pravni poredci u tom se pitanju razlikuju. Neki dopuštaju da tužitelj zahtijeva povrat pomoću vindikacije ili kondikcije alternativno, a drugi isključuju kondikciju tamo gdje su ispunjene pretpostavke za vindikaciju.¹⁷⁶ U vezi s tim pitanjem razlike postoje i unutar germanskih pravnih poredaka. Naime, u nekim germanskih poredcima pitanje razgraničenja između kondikcije i vindikacije niti se ne postavlja. Tako npr. u njemačkom pravu koje počiva na sustavu apstraktne tradicije vlasnik koji je na temelju nevaljnog pravnog posla predao pokretnu stvar u posjed stjecatelju gubi pravo vlasništva i može se poslužiti jedino kondikcijom. Naime, u sustavu apstraktne tradicije vlasništvo prelazi na stjecatelja na temelju stvarnopravnog posla raspolaganja (tradicija ili upis u zemljišnu knjigu) neovisno o tome je li pravni posao koji ima ulogu pravnog temelja bio valjan ili ne. Isto je i kod ispunjenja drugih nevaljanih ugovora. I u tim slučajevima ispunjenjem se gubi pravo vlasništva, pa je otuđivatelj ovlašten kondikcijom zahtijevati povrat onoga što je ispunio (npr. zajmodavac je ovlašten zahtijevati povrat zajma koji je dao na temelju ništetnog ugovora o zajmu¹⁷⁷). U austrijskom pravu, koje počiva na sustavu kauzalne tradicije, nevaljanost pravnog posla onemogućuje stjecanje prava vlasništva, pa vlasnik stoga ne gubi vlasništvo i može zahtijevati povrat stvari na temelju reivindikacije, ali isto tako može s uspjehom podnijeti kondikcijsku tužbu.

¹⁷⁵ Za ovo pitanje relevantna je odredba čl. 1111. st. 1. ZOO: „Kad dio imovine neke osobe na bilo koji način prijede u imovinu druge osobe, a taj prijelaz nema osnove u nekom pravnom poslu, odluci suda, odnosno druge nadležne vlasti ili zakonu, stjecatelj je dužan vratiti ga odnosno, ako to nije moguće, naknaditi vrijednost postignute koristi.“

¹⁷⁶ E. von Caemmerer, P. Schlechtriem (Chief Editors): *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume X, Restitution/Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*, Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2007., poglavlje 8-14, str. 17.

¹⁷⁷ U. Loewenheim: *Bereicherungsrecht*, 3. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2007., str. 67.

U švicarskom pravu koje također prihvaća kauzalnu tradiciju reivindikacija isključuje kondikciju, jer vlasnik koji je predao pokretnu stvar na temelju nevaljanog pravnog posla nije izgubio svoje vlasništvo, pa stoga nema mjesta kondikciji.¹⁷⁸ Naime, za stjecanje prava vlasništva zahtijeva se prema švicarskom Građanskom zakoniku valjani pravni temelj. Bez valjanog pravnog temelja stjecatelj nije stekao vlasništvo, odnosno drugim riječima nije se obogatio (u švicarskoj pravnoj terminologiji naziv za kondikciju/stjecanje bez osnove je bezrazložno obogaćenje), pa se stoga ne primjenjuju pravila o bezrazložnom obogaćenju, već postoji vindikacijski zahtjev vlasnika prema stjecatelju.¹⁷⁹ Prednost reivindikacije pred kondikcijom je logična i kada se ovo pitanje razmotri s povijesnog aspekta. Naime, kondikcija je nastala u rimskom pravu upravo za slučaj kada je vlasnik izgubio pravo na reivindikaciju, odnosno drugim riječima kada je izgubio pravo vlasništva. Da bi mu se u toj situaciji priznalo pravo na povrat, bilo je potrebno stvoriti novu tužbu - kondikciju.¹⁸⁰

U našoj pravnoj teoriji s područja stvarnog prava smatra se da se reivindikacijski zahtjev i kondikcijski zahtjev međusobno isključuju, odnosno, drugim riječima, da vlasnik nema pravo na kondikciju tako dugo dok je vlasnik, jer nije ispunjena pretpostavka za nastanak odnosa stjecanja bez osnove, a to je prijelaz prava vlasništva iz njegove imovine u imovinu stjecatelja. To shvaćanje je logično, jer je utemeljeno na sustavu kauzalne tradicije koju prihvaća ZV. U vezi s tim pitanjem ipak postoji mogućnost drukčijeg tumačenja. Tu mogućnost otvara ZOO, jer u odredbi čl. 1118. propisuje: „Ako je netko svoju ili tuđu stvar uporabio na korist trećega, a ne postoje pretpostavke za primjenu pravila o poslovodstvu bez naloga, treći je dužan vratiti stvar odnosno, ako to nije moguće, naknaditi njezinu vrijednost.“ Prema tome, iz samog ZOO-a proizlazi da se pravila o stjecanju bez osnove primjenjuju, između ostalog, u situaciji kada treća osoba treba vratiti tuđu stvar. Budući da je vlasnik stvari u takvoj situaciji nesumnjivo ovlašten podnijeti reivindikaciju, a da iz ZOO-a proizlazi da je riječ o stjecanju bez osnove, izgleda da u našem pravnom poretku dopuštena reivindikacija ne isključuje kondikciju.

¹⁷⁸ E. von Caemmerer, P. Schlechtriem, *op. cit.* u bilj. 176, poglavlje 8-14, str. 17.

¹⁷⁹ A. von Tuhr, H. Peter: *Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationensrecht*, Schulthess Polygraphischer Verlag AG, Zürich, 1979., str. 475.

¹⁸⁰ U. Loewenheim, *op. cit.* u bilj. 177, str. 3.

9. ZAKLJUČAK

Pojam, a i funkcije imovine, u našoj pravnoj teoriji u velikoj mjeri kompatibilan je s pojmom imovine u germanskim pravnim poređcima. Za naš pravni poredak karakteristično je da pozitivno pravo ne uređuje sustavno institut imovine, kao što je to u poredbenom pravu. U pravilu se u pojedinim propisima opisuje što čini sastav imovine, pri čemu svaki propis to čini autonomno. Za našu pravnu teoriju karakteristično je da definira imovinu u više različitih značenja (imovina kao gospodarska kategorija, imovina kao pravna kategorija te imovina kao knjigovodstvena kategorija), kao što je to i u germanskim pravnim poređcima. Razlike postoje u detaljima, pa tako npr. njemačka pravna teorija pod pojmom imovine u gospodarskom smislu razumije skupa prava i obveza, što odgovara pojmu imovine u knjigovodstvenom smislu, koji prihvaća naša pravna teorija. U kontekstu našeg zakonodavstva niti jedan od ta dva naziva nije potpuno adekvatan. Naime, kada npr. ZN uređuje institut popisa imovine ostavitelja odredbom čl. 195., iz koje proizlazi da imovinu čine aktiva i pasiva, očito je da nije riječ o imovini u gospodarskom ili knjigovodstvenom smislu tih riječi. Čini se ispravnijim koristiti se nazivima neto imovina (imovinska prava zajedno s obvezama ili ako se razmatraju njihove vrijednosti - vrijednost imovinskih prava umanjena za vrijednost obveza).

Imovina kao pravna kategorija odgovara pojmu bruto imovine u njemačkom pravu. Riječ je o imovini u smislu skupa subjektivnih imovinskih prava koja pripadaju jednom subjektu. U našem kao i u njemačkom pravu imovina u pravnom smislu (bruto imovina) prvenstveno se dovodi u vezi s jamstvenom funkcijom imovine, tj. s činjenicom da dužnik odgovara vjerovniku cjelokupnom svojom imovinom. Ako bi se za imovinu u knjigovodstvenom smislu koristilo nazivom neto imovina, tada bi se i u našem pravu za imovinu u pravnom smislu moglo koristiti nazivom bruto imovina.

Kada je riječ o imovini kao gospodarskoj kategoriji našeg prava, taj je pojam iz pravnodoktrinarne perspektive nepotreban, jer stvari i druga dobra ne pripadaju određenom subjektu sama po sebi, već putem subjektivnih prava koje subjekt ima na tim stvarima, odnosno drugim dobrima. U tom smislu izjašnjavala se pravna teorija prije prilično vremena kada je komentirala odredbu § 353. ABGB/OGZ prema kojoj imovinu čine tjelesne i netjelesne stvari. Prema tome, pojam imovine u građanskom pravu temelji se na pojmu subjektivnih građanskih prava imovinske naravi¹⁸¹, a ne na objektima tih prava. No, s druge strane iz

¹⁸¹ P. Klarić, M. Vedriš, *op. cit.* u bilj. 2, str. 65.

mnogobrojnih posebnih propisa te sudske prakse proizlazi da se u pojedinim slučajevima pod pojmom imovine razumijevaju stvari. Stoga pojam imovine kao gospodarske kategorije, neovisno o tome što ga je znatni dio pravne teorije pokušao eliminirati, i dalje ima svoje mjesto prilikom analize pojma imovine i primjene propisa koji uređuju pravne odnose koji nastaju povodom imovine.

Imovina u našem pravu također ima određene dodirne točke s francuskom subjektivističkom teorijom. To se prije svega odnosi na jedinstvo (nedjeljivost) imovine. Imovina je jedinstvena, jer je subjekt kojem pripada ne može podijeliti na različite fondove i za njih uspostaviti različite pravne režime.¹⁸² Naša teorija, kao i francuska, također dovodi u vezu imovinu i nasljeđivanje, konkretnije: jednu od funkcija imovine, a to je olakšanje prometa, objašnjava na primjeru nasljeđivanja.¹⁸³ Doduše, na ovom mjestu treba spomenuti da u nasljednom pravu postoji institut ostavine, pa se stoga pri nasljeđivanju s ostavitelja na nasljednika prenosi ostavina. Međutim, čak i u tom slučaju u ostavinu ulazi najveći dio imovine (iznimka su samo imovinska prava strogo osobne naravi koja su bila u imovini ostavitelja za vrijeme njegova života, ali zbog svoje strogo osobne naravi prestaju u trenutku njegove smrti), pa imovina kao cjelina opet igra svoju ulogu pri nasljeđivanju.

Za razliku od francuskog prava, naše pravo ne počiva na samo jednom pojmu imovine niti prihvaća subjektivističku teoriju o imovini, prema kojoj imovina predstavlja odraz osobnosti osobe kojoj pripada te je zbog toga neodvojiva od te osobe. Drugim riječima, za razliku od francuskog prava u kojem imovina nije prenosiva *inter vivos*, u našem pravu imovina je prenosiva bilo kao cjelina, bilo u određenom dijelu (u francuskom pravu imovina je prenosiva jedino u slučaju nasljeđivanja). U tom aspektu postoji očita veza između našeg prava i germanskih pravnih poredaka, u ovom slučaju posebno s austrijskim pravom. Naime, odredba ZOO-a o tome da objekt činidbe darovatelja može biti čitava sadašnja i polovica buduće imovine u naše je pravo preuzeta iz OGZ-a.¹⁸⁴ Zbog toga se, bez obzira na određene dodirne točke s francuskim pravom, naš pravni poredak i u pogledu instituta imovine može svrstati u skupinu germanskih pravnih poredaka.

¹⁸² *Ibid.*, str. 100.

¹⁸³ *Ibid.*, str. 99 - 100.

¹⁸⁴ V. § 944. ABGB/OGZ.

Summary

Saša Nikšić*

PATRIMONY IN CIVIL LAW

The term patrimony was already known in the Roman law under different names (bona, patrimonium). In the beginning it was very probably connected with inheriting, and later with foreclosures, or in other words, with the responsibility of the debtor to the creditor. Roman law had the influence on the further development of the legal theory on assets. Namely, the French classical or subjectivist theory on patrimony owns certain elements to the Roman legal understandings. Classic or subjectivist theory on patrimony, inaugurated by Aubry and Rau, relies on the idea the patrimony is a reflection of personality, and is therefore non-transferrable, just as personality in non-transferrable. In the French law patrimony contains rights and obligations that belong to one person, and that have money value. Patrimony is indivisible. Because of that the subjectivist theory did not admit the limitation of responsibility of debtor for their debts and special patrimony funds (e.g. patrimony of spouses, separated from the patrimony gained before the marriage). Subjectivist theory also did not accept the possibility of founding a trust through a will. According to the subjectivist theory no patrimony can exist without the subject, and in the case of founding a trust exactly that happens, because the trust is founded after the death of the testator.

Unlike subjectivist theory, the so called objectivist theory on patrimony put the emphasis on the purpose of use of the patrimony. Germanic legal systems in accordance with this theory had no problems with limitations arising from the subjectivist theory. In Germanic legal systems patrimony appears in various meanings, depending on the function of the patrimony.

Croatian legal theory mostly follows the Germanic legal systems, although certain influences of the French subjectivist theory can be recognized. Relation to the Germanic legal systems is visible in the fact that in the Croatian legal theory and legislation several different terms of patrimony are accepted. The influence of the French subjectivist theory can be recognized in the characteristics of the patrimony (indivisibility) and in the function of easing the traffic, according to which the patrimony as unity can move in traffic. Although the French subjectivist theory as a rule does not allow the transfer of patrimony from one

* Saša Nikšić, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

subject to another, it does allow the inheritance of the patrimony, and the Croatian legal theory as an example for the function of easing the traffic names inheritance. However, unlike the French law the Croatian law allows the transfer of the complete patrimony of one person to another in the legal proceedings inter vivos.

Key words: patrimony, responsibility of debtor to creditor, ownership

Zusammenfassung

Saša Nikšić*

VERMÖGEN IM BÜRGERLICHEN RECHT

Begriff des Vermögens war bekannt schon in römischen Recht unter verschiedenen Namen (bona, patrimonium). Am Anfang war er wahrscheinlich mit Erbschaft verknüpft, und später mit Pfändung, beziehungsweise, in anderen Worten, mit Verantwortung des Schuldners gegenüber Gläubiger. Römisches Recht hatte Einfluss auf weitere Entwicklung der Rechtslehre über dem Vermögen. Nämlich, französische klassische oder subjektivistische Theorie über dem Vermögen schuldet bestimmte Elemente der römischrechtlichen Perzeption. Klassische oder subjektivistische Theorie über dem Vermögen, inauguriert von Aubry und Rau, basiert auf der Idee, dass das Vermögen Abbild der Persönlichkeit ist, und deswegen unübertragbar ist genau so wie die Persönlichkeit unübertragbar ist. In französischem Recht beinhaltet ein Vermögen Rechte und Verpflichtungen die einer Person gehören, und die Geldwert haben. Vermögen ist einzigartig, was bedeutet, es kann nicht verteilt werden. Deshalb hat die subjektivistische Theorie die Begrenzungen von Verantwortung eines Schuldners für seine Schulden und das Sondervermögen nicht anerkannt (z.B. Vermögen von Ehepartner, getrennt vom Vermögen erwerbt vor der Ehe). Subjektivistische Theorie hat auch nicht die Möglichkeit anerkannt, eine Stiftung durch Testament zu gründen. Nach subjektivistischer Theorie kann das Vermögen ohne Subjekt nicht existieren, und in Fall einer Stiftung durch Testament passiert genau das, weil die Stiftung nach Tot des Erblassers gegründet wird.

Im Unterschied zu subjektivistischer Theorie, die sogenannte objektivistische Theorie betonte den Zweck oder Bestimmung des Vermögens. Germanische Rechtssysteme in

* Dr. Saša Nikšić, Dozent an der Juristischen Fakultät der Universität Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Übereinstimmung mit dieser Theorie hatten keine Probleme mit Beschränkungen, die aus subjektivistischer Theorie hervorgehen. In germanischen Rechtssystemen das Vermögen erscheint in verschiedenen Bedeutungen, abhängig von der Funktion des Vermögens.

Kroatische Rechtstheorie folgt meistens die germanischen Rechtssystemen, obwohl auch einige Einflüsse der französischen subjektivistischen Theorie erkannt werden können. Verwandtschaft mit germanischen Rechtssystemen wird gezeigt in der Tatsache, dass sowohl in der kroatischen Rechtstheorie als auch in Gesetzgebung mehrere Begriffe des Vermögens akzeptiert sind. Einfluss der französischen subjektivistischen Theorie kann in Charakteristiken des Vermögens (Einzigartigkeit, Untrennbarkeit) und in Funktion der Verkehrserleichterung erkannt werden, durch dem Vermögen als Einzigartigkeit kann in Verkehr kreisen. Obwohl die französische subjektivistische Theorie in Grunde genommen die Übertragung des Vermögens von einem auf das andere Subjekt nicht erlaubt, sie erlaubt trotzdem die Erbschaft des Vermögens, und die kroatische Rechtstheorie als Beispiel für die Funktion der Verkehrserleichterung nennt Erbschaft. Aber, im Unterschied zu französischem Recht, kroatisches Recht erlaubt auch Übertragung des ganzen Vermögens aus einer Person auf die andere durch Rechtsgeschäft inter vivos.

Schlüsselwörter: Vermögen, Verantwortung des Schuldners gegenüber Gläubiger, Eigentum

